

AGNIEŠKA JUZEFOVIČ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

NUŠVITUSIOS MEDITATYVIOS SĄMONĖS FENOMENAS IR DAOIZMAS

Clear, Meditative Consciousness and Daoism

SUMMARY

The paper deals with meditative, aware consciousness in Chinese thought. The author shows that illuminated, pure, spontaneous consciousness in Daoism is treated as a consciousness of everydayness which isn't totally different from ordinary consciousness. The author argues that mirror-like consciousness developed in Buddhist and Chan schools has analogies with concept of empty consciousness in Daoism as well as with phenomenological approach. While analyzing topic of meditation and meditative consciousness the author argues that such meditative consciousness can be both empty and totally fulfilled, and the emptiness of the meditative consciousness itself is potentially overflowed. The author reviews different methods of meditation popular Daoism and argues that their aim was similar – clear consciousness and unity of heart and mind. The author concludes that in Daoism and western phenomenology authentic consciousness considered as quiet, without presuppositions and anything accidental.

SANTRAUKA

Sąmonės problematika straipsnyje nagrinėjama remiantis neveikimo ir savaimingumo modusais, kasdienės ir kontempliatyvos, paskendusios meditacijoje sąmonės specifika. Plėtojama daoistinė mintis, kad norint prasiskverbti prie tuščios sąmonės, reikia atsisakyti klaidingo žinojimo, siekti pirminio paprastumo, išgryninti širdį ir palikti joje vietos tik vieninteliui dalykui – Dao. Grindžiama mintis, kad daoizme nušvitusi sąmonė suvokiama kaip kasdienė sąmonė, kurią kiekvienas žmogus jau turi savyje ir gali aptikti išgryninus sąmonę nuo ją teršiančių minčių, baimių, troškimų. Nagrinėjant meditacijos ir meditatyvos sąmonės problematiką, teigiama, kad meditacijos tikslas – pasiekti širdies ir proto vienovę, tuštumą. Autorė argumentuoja, kad daoistus ir fenomenologus domina panašūs dalykai – pašalinių minčių, troškimų neblaškoma tuščia, tarytum išgryninta sąmonė, kurioje suskliaudžiamos antraeilės detalės ir visas dėmesys sutelkiamas į tai, kas svarbiausia.

RAKTAŽODŽIAI: daoizmas, fenomenologija, sąmonė, kasdienė sąmonė, tyra sąmonė, meditacija.

KEY WORDS: Daoism, phenomenology, consciousness, daily consciousness, primordial consciousness, meditation.

IVADAS

Sąmonės fenomenas domina įvairių mąstymo tradicijų ir filosofinių mokyklų atstovus. Daoizme sąmonės problematika užima ypač svarbią vietą. Klasikiniuose daoistų tekstuose analizuojami išgrynintos, tyros, tuščios sąmonės raiškos būdai, ieškoma praktinių galimybių tokiai sąmonei pasiekti. Pažvelkime, kaip daoizme suvokiama išgryninta, meditatyvi sąmonė, pabandykime daoistinę išgrynintos sąmonės sampratą palyginti su budizme,

ypač čan mokykloje, plėtojama sąmonės samprata. Pažvelkime, kaip, skverbdamiesi prie nušvitusios sąmonės, daoistai atmeta patirtį blokuojančias išankstines nuostatas, mąstymo stereotipus, ugdo dėmesingumą dabarties akimirkai, sąmonei, o pasaulį siekia patirti tiesiogiai, ikirefleksyviai. Galiausiai pažvelkime, kokios meditacinės praktikos buvo taikomos daoizme ir kaip jos padėdavo priartėti prie tuščios, išgrynintos sąmonės.

TUŠČIOS TARYTUM VEIDRODIS IR EIDETINĖS SĄMONĖS SAMPRATA
KINŲ MĄSTYMO TRADICIJOJE IR VAKARŲ FENOMENOLOGIJOJE

Nušvitusi sąmonė daoizme asocijuojama su tuščia, veikiančia pagal neveikimo (*wúwéi*) ir savaimingumo (*zìrán*) principus sąmone. Tokia sąmonė susitelkia į pačią esmę: norėdamas žengti Dao keliu ir veikti pagal neveikimo ir savaimingumo principus, daoistas (kuriuo gali būti tiek mąstytojas, tiek amatininkas, tiek menininkas) turi atsiriboti nuo antraeilių bei nereikalingų detalių ir visą dėmesį sutelkti į vieną vienintelį dalyką – galvoje gimstančią filosofinę mintį, tapomą bambuko šakele, kapojamos skerdienos gabalą ar gaudomas cikadas. Liezi tekste pasakojama apie kuprių, kuris aplink jį skraidančias cikadas gaudė taip meistriškai ir lengvai, tarytum rinktų jas nuo žemės. Konfucijaus užklausimas, kaip jam pavyko pasiekti tokį meistriškumą, šis atsakė: „Šioje milžiniškoje visatoje, iš visų daiktų gausybės mane domina tiktai skraidančios cikados. Aš nesidairau į šonus, o cikadų sparnų neiškeisčiau į visus pasaulio turtus“¹. Ga-

lime kelti prielaidą, kad šio daoistinio personažo sąmonėje įvyksta tai, ką E. Husserlis pavadino *epoché* – natūrali, kasdienė sąmonės nuostata suskliaudžiama ir visas dėmesys sutelkiamas į vieną vienintelį dalyką, šiuo atveju – cikadas.

Dar kita širdies, sąmonės ir proto išgryninimo pakopa pasiekama tuomet, kai jie yra visiškai tušti ir neblaškomi jokių minčių ir troškimų. Kaip nubrėžiama tokia tuščia sąmonė? Rytų mąstymo tradicijose dažnai kalbama apie *sąmonę, tyrą tarytum veidrodį* arba ramus vandenynas, kai jo paviršiaus nedrumsčia jokios bangos. Budistai, ypač čan adeptai teigė, kad karminius prisiminimus aprėpianti *ālaya-vijñāna* sąmonė yra grynoji sąmonė, rami tarytum okeano gelmės, kur nebėra paviršiuje šėlstančių bangų². Tokia grynoji sąmonė, garsaus budisto, Madhjamikos mokyklos įkūrėjo Nāgārjunos (150–250 m.) teigimu, atsisako visų išankstinių nuomonių, nusistatymų ir ketinimų³. Čan budistai, kalbėdami apie

tyrą sąmonę, kurios neužteršia jokios prisiminimų, minčių ar troškimų „dulkės“, irgi pasitelkia veidrodžio analogiją: „Pradžioje Bodhi neturi medžio; Veidrodis taip pat neturi stovio. Buddhos prigimtis visuomet yra gryna ir tyra; Kurgi joje galėtų susikaupti dulkės?“⁴ – skamba garsusis Huinengas ketureilis.

Daoistai, panašiai kaip ir budistai, čan, dzen mokyklų adeptai, skverbėsi prie išgrynintos, tuščios tarytum veidrodis sąmonės. Jie daug dėmesio skyrė sąmonės valymui nuo išankstinių nuostatų, neautentiško žinojimo ir kitokio pobūdžio turinio, kuris užteršia sąmonę ir trukdo išvysti Dao. Išgryninta sąmonė, anot daoistų, yra tuščia tarytum veidrodis. Kalbant apie daoistų sąmonės-veidrodžio metaforą, reikia turėti omenyje, jog senovės kinams veidrodis buvo daugiau negu vien tiktai pasyvus informacijos mediatorius. Veidrodžio funkcija senovės Kinijoje buvo kur kas reikšmingesnė, nes jis, K. Carr ir P. Ivanhoe žodžiais tariant, „perteikdavo atspindimų dalykų *esmę*“⁵. Taigi veidrodžio metaforoje užfiksuota aktyvi, gimdanti tuštuma. „Sąmonė-veidrodis“ atspindi žmogaus, aplinkinio pasaulio bei jų vienovės esmę. Daoizme sąmonės-veidrodžio metafora byloja apie tuščią, ramią ir tylią sąmonę, kuri padeda atsiverti Dao tuštumai ir įkūnija paslaptinę Didžiąją Tuštumą (*Dàkōng*). Makrokosmas ir mikrokosmas, žmogus ir pasaulis yra permelkti tuštumos ir atspindi vienas kitą. Išmintingo žmogaus protas, anot Zhuangzi, „būna visiškai ramus, tarytum Dangaus ir Žemės, daiktų daugybės ats-

pindys“⁶. Tokioje tuščioje daoisto sąmonėje nebelieka išankstinių nuostatų, nurimsta mintys ir troškimai⁷.

Tuščią sąmonę simbolizuojančios tyro veidrodžio ar ramaus vandenyno metaforos turi panašumų su fenomenologų *eidetine* sąmonė – ji nesiekia paneigti išorinio pasaulio, bet laiko jį mažiau reikšmingu, o dėmesį sutelkia ne į išorės patyrimą, bet veikiau į kontempliuojamo daikto atspindį savo prote. Šia tema paminėtinas S. W. Laycocko tyrinėjimas *Protas kaip veidrodis ir atspindintis protas*, kuriame išryškunami skirtumai tarp budizmo ir Vakarų fenomenologijos⁸. Vis dėlto šis tyrinėtojas kiek vienpusiškai priešina budistinę ir Vakarų filosofų tuščios sąmonės sampratą. Toks priešinimas atrodo ginčytinas, nes tiek Vakarų filosofijoje esama budistams artimos sąmonės-veidrodžio interpretacijų, tiek budizme, pvz., čan, dzen mokyklose, per sąmonės veidrodžio metaforą tiesiog buvo nurodoma į gryną, nemedijuojamą sąmonę.

Daoistai manė, kad grynindamas sąmonę, stiprindamas valią ir tramdydamas jausmus, žmogus vis labiau pažengia dvasinio tobulėjimo kelyje, o jo sąmonė tampa vis tyresnė. Laozi teigia, kad, norint „tuščiausią tuštumą (*kōngxūjì*) pasiekti, nebylią rimtį išlaikyti dera“⁹. Jis ragina apvalyti savo sielą nuo aistrų, ją nuraminti ir ištuštinti. Wang Bi priduria, kad „tuščiausios tuštumos pasiekimas“ nurodo į visiško nuoširdumo (*jídù*) būseną, o „rimties išlaikymas“ nurodo į „tobulą autentiškumą“ (*zhēnzhèng*)¹⁰. Taigi nušvitusi sąmonė vadinama tobulu autentiškumu, pirminiu paprastumu.

TUŠČIA SĄMONĖ KAIP PIRMAPRADĖ IR KASDIENĖ SĄMONĖ

Tokia nušvitusi, paprasta ir tuščia sąmonė padeda išvysti subtiliausius pasaulio reiškinius. Daoistai ragina grįžti prie šaknų ir nusiraminti. Jie manė, kad amžinasis sutvėrimų daugybės grįžimas gali būti stebimas tik tuomet, kai siela yra tuščia (*xū*) ir rami (*jìng*). Wang Bi teigia, kad tokiomis akimirkomis žmogus supranta, jog „visa, kas egzistuoja, kyla iš tuštumos, o veikla ateina iš ramybės, daiktų daugybė sąveikauja tarpusavyje, tačiau galiausiai vėl grįžta į tuštumą ir ramybę, kuri yra absoliutaus nuoširdumo būseną“¹¹. Taip amžinumas tapatinamas su negatyvumu ir nesatimi, o „tuštuma“ ir „rimtis“ suvokiamos kaip sielos būsenos, kurios amžinajame sukuryje kaskart grįžta į savo išeities tašką – neregimą Dao.

Tokia nušvitusi sąmonė veikia pagal *wúwéi* dėsnius, todėl jos tuštuma ir natūralumas atsiveria per netekimo metaforas – pamiršimą, savęs praradimą. Lygindamas sąmonę su taupykle Laozi teigia, kad dvasinio tobulėjimo kelyje ši taupyklė ištuštinama nuo įvairių troškimų, veiklos (*wéi*), savasties-kūno (*shēn*), o taip pat proto ir širdies (*xīn*). Dėmesio vertą sąmonės-taupyklės interpretaciją siūlo Slingerlandas, anot kurio, savastis (tiek plačiąja prasme, tiek savastis, redukuota į vieną jos aspektą, pvz. *xīn*, *qì*), yra tarytum konteineris, o dorybės, polinkiai, žinios – tai savasties kokybės, kurios gali būti įdedamos į konteinerį arba iš jo išimamos¹². Išmintingas „sąmonės-taupyklės“, arba „savasties konteinerio“ savininkas anaip tol nesiekia jo užpildyti, bet atvirksčiai – „kuo labiau ištuštinti nuo veiklos, minčių, proto/šir-

dies, kūno ir net nuo savęs paties“¹³.

Kalbėdamas apie „širdies pasninkavimą“ (*xīnzhāi* 心齋) Zhuangzi grindžia mintį, kad po pasninkavimo ištuštintoje širdyje nelieka nieko, išskyrus gyvybinę energiją (*qì*). Širdies pasninkavimas padeda tuščiai gyvybinei energijai užpildyti širdį (*xīn*). Tokia tuštuma, Lee Janghee pastebėjimu, rodo, kad širdis yra rami, išsivadavusi nuo visų troškimų bei aksiologinio mąstymo, vientisa ir tuščia¹⁴. Tai gi širdies pasninkavimu raginama klausytis ir matyti veikiau širdimi negu ausimis ir akimis, nuslopinti pašalines mintis, o valią ir pojūčius sutelkti į vieną tašką, pasitelkus gyvybinę energiją (*qì*), per kurią pasaulį patiriame skirtingai negu juslėmis ar protu. Daiktus lydinti dvasia, vitalinė energija yra tuščia, atvira, nuolat plečiasi ir atsiliepia į akimirkos situaciją. Taip protas išvalomas nuo dirbtinių schemų, išankstinių nuostatų, dogmų, lemiančių patyrimo neautentiškumą. Taip daoistai išvalydavo savo širdį ir protą bei atsiverdavo patyrimui ir pasauliui.

Nušvitusi ir tuščia sąmonė, veikianti pagal Dao dėsnius, suvokiama kaip *kasdienė* sąmonė – ji nėra kažkas ypatingo, pasiekiamo tik išrinktiesiems ir visiškai skirtingo nuo paprastos sąmonės būsenos. Todėl budistų prielaida, kad visos būtybės turi Buddhos prigimtį ir gali pasiekti nušvitimą, čan budistų ir neodaistų gretose buvo labai populiarūs. Čan adeptai grindė prielaidą, kad kiekvienas žmogus turi Buddhos prigimtį, todėl tarp bodhisatvos ir paprasto žmogaus *aš* nėra jokio skirtumo. Norint užčiuopti savyje Buddhos prigimtį, tereikia medituoti ir dėmesingai stebėti savo protą. Meditaci-

ja padeda atskleisti kiekvieno reiškinių tapatumą Universaliam Protui, kuris negali būti aprašytas žodžiais ir užčiuoptas juslėmis, bet veikiau pasiektas per „nemąstymą“ (*wúniàn*), „jausmų pamiršimą“ (*wàng qíng*) arba tiesiog leidus protui nevaržomai judėti savo keliu. Dao ir gyvenimo kelyje žmogus tiesiog turi atskleisti jame glūdinčią Buddhos prigimtį, todėl kelio tikslas yra žmogaus kasdienis protas, kuriame nėra nei intencionalių norų ar veiksmų; nei teisingo ar klaidingo; nei laikino ar amžino, bet tiesiog visa tai, kas ir paprastoje kasdienybėje.

Kinų misticizmui skirtame veikale L. Kohn teigia, kad daoistai visus dalykus siekė suvokti kaip Dao apraišką ir taip išsivadavdavo nuo troškimų bei nutrindavo skirtumus tarp kasdienio ir meditatyvaus mąstymo¹⁵. Taip kelias ir nušvitusi daoistinė sąmonė tiesiog prilyginami paprasčiausiai žmogaus kasdienybei. Neatsitiktinai daoistai pabrėždavo, kad kasdienis protas yra Dao. Prie tokio proto jie skverbėsi tiesiog įprastą veikimo būdą (*yǒuwéi*) keisdami į neveikimą (*wúwéi*), taikydami įvairias meditacijas ir kitokias psichotreningo praktikas, kurios, anot H. Maspero, „padeda atskleisti prigimtinių proto grynumą, pasiekti nušvitimą ir atveria protą dangiškajai šviesai (*tiānguāng*)“¹⁶. Tai nėra naujos būsenos pasiekimas, bet tiesiog grįžimas prie pirminio natūralumo, nes išmintis glūdi

kiekvieno žmogaus širdyje. Kol ją užtersia aistros ir troškimai, tol žmogus negali išvysti Dao, kuris gali būti pasiektas tik nuraminus sąmonę, išvalius ją nuo kasdienių minčių ir supančios tikrovės. Vienoje seniausių *Daodejing* interpretacijų, *Xiang'er*, teigiama, kad Dao nesuderinamas su geismu, nerimu, pykčiu ar džiaugsmu, todėl žmogus turi valdyti šias emocijas ir galiausiai visiškai sustabdyti ir išsklaidyti¹⁷. Todėl norint praskverbti prie tuščios sąmonės, reikia atsisakyti klaidingo žinojimo ir siekti pirminio paprastumo, širdį išvalyti nuo visų rūpesčių ir palikti jame vietos tik vienam vieninteliui dalykui – Dao¹⁸.

Autentiška sąmonė, anot daoistų, – tai pasinėrusi į meditaciją, troškimus ir aistras įveikusi sąmonė. Liezi teigė, kad „nėra nieko geriau už ramybę ir tuštumą, kuriose atsiveria autentiška gyvenamoji erdvė“¹⁹. Tuščia, nušvitusi daoistinė sąmonė gretinama tiek su ramybe ir kontempliatyvumu, tiek su galimybe ir potencialia, yra labai daugiaprasmiška ir nepaklūsta loginiams apibrėžimams, nors lieka artima kasdienei sąmonei. Taip daoistai gilinosi į tai, kas daug šimtmėčių vėliau patrauks fenomenologų dėmesį – pašalinių minčių, troškimų nebelaškomą tuščią, tarytum išgrynintą sąmonę, kurioje suskliaudžiamos antraeilės detalės ir visas dėmesys sutelkiamas į tai, kas svarbiausia.

MEDITACIJOS TIKSLAS: TUŠČIA AR SKLIDINAI PILNA SĄMONĖ?

Pažvelkime, kokie tuštumos pavidalai atsiveria meditatyvioje sąmonės nuostatoje ir kaip prie jų priveda įvairios meditacinės praktikos, daoizmo mokyk-

lose užėmusios itin svarbią vietą. Jau *Daodejing* veikale nusakomi pagrindiniai daoistinės meditacijos bruožai, užsimeinama apie savistabos ir tinkamo kvėpa-

vimo svarbą, pabrėžiama, kad dvasia ir kūnas susijungia pagal Dao principus ir harmoningai dera tarpusavyje: „Dvasia ir kūnas būti viename – ar moka nesi-skirdami? Sutelkti savo *qi* gyvybinę ener-giją ir taip tapti ramiu bei švelniu – ar moki kaip kūdikis? Nušviesti slėpinin-gąjį savo veidrodi – ar moki be dėmelės?“²⁰. Tai yra tuščios, meditacijoje paskendusios sąmonės modelis tą aki-mirka, kai kūno energija ir protas yra vientisi. Ir atvirkščiai – kai žmogus yra susijaudinęs ar piktas, jo protas atsiskiria nuo kūno energijos. Meditatyvus nusi-teikimas lemia, kad sąmonė išvaloma nuo nerimo, gyvybinė energija ir kūnas tampa vientisi, o aplinkiniai daiktai ir reiškiniai atrodo švelnesni, neįkyrūs, ta-rytum regimi vaiko akimis.

Taigi daoizme, o vėliau ir čan, dzen budizme, meditacija užėmė ypač svarbią vietą: tai buvo ne tik būdas, padedantis siekti išminties (kaip, tarkime, Mahajanos budizme), bet savaiame vertinga būseną, kuri nuo išminties yra neatskiriama. Da-ozizme meditacija ir išmintis gali būti su-vokiamos kaip tapačios – meditacija yra tarytum išminties esmė, o išmintis yra meditacijos funkcija, todėl jos nėra atski-ros viena nuo kitos. Panašią mintį Hui-nengas iliustravo pasitelkęs šviestuvo metaforą: „Jeigu yra šviestuvai, yra ir šviesa; jei nėra šviestuvo, nėra ir šviesos. Šviestuvai – tai šviesos esmė; šviesa yra šviestuvo funkcija“²¹. Ši metafora padeda suprasti, kad nors meditacija (šviestuvai) ir išmintis (šviesa) turi skirtingus vardus, tačiau jų esmė yra ta pati.

Kinų kultūros tyrinėtojas H. Maspero daoistų tekstuose randa mintį, kad iš-mintį atverti geba „tuščia, koncentruota

ir rami širdis, kuri įgyjama per mistines praktikas ir meditacijas, išvalančias iš sąmonės bet kokį turinį“²². Kaip įgyjama tuščia ir rami širdis ir kaip ji veda prie išminties? Daoistai, ypač religinio daoiz-mo atstovai, o vėliau čan budistai, dė-mesį sutelkdavo į egzistencinę patirtį, meditacines praktikas. Meditacijų pagal-ba buvo ieškoma išvalgos tobulybės, žmogaus ir Dao vienybės, nušvitimo. Buvo tikima, kad tokia nušvitusi būseną leidžia išvelgti iki-ontologinę tikrovę ir padeda suvokti pasaulio ir gyvenimo prasmę. Religinis daoizmas ir čan budiz-mas – tai savitas tylos mokymas, kuris ragina ignoruoti tekstuose užfiksuotą išmintį, o autentiškos išminties ieškoti savo patirtyje, besigilinant į savo sielą, nes kiekvienas savyje jau turi Dao (arba Buddhos prigimtį), o norint ją užčiuopti, tereikia dėmesingai save stebėti. Tokio-mis meditacinėmis praktikomis buvo siekiama atskleisti, kad kiekvienas reišk-inys yra tapatus Universaliam Protui, kuris negali būti aprašytas žodžiais ar užčiuoptas julsėmis.

Daoizme įsitvirtino du meditacinių praktikų (ramios ir aktyvios) tipai, kurių pagalba buvo siekiama išlaisvinti *qi* ener-giją ir pasiekti išgrynintą, tuščią sąmonę. Praktikuojant ramią meditaciją, šio tiks-lo dažniausiai buvo siekiama nejudriai sėdint lotoso poza, tiesiog reguliuojant kvėpavimą ir mintis, o aktyvios medita-cijos metu papildomai buvo atliekami įvairūs kūno judesiai. Riba tarp skirtingų meditacinių technikų yra gana sąlygiška. Viena geriausiai žinomų ramių medita-cinių praktikų, ypač išpopuliarėjusių čan, dzen budizme, yra meditacija sėdint (*zuòchán*), kurios pagalba buvo siekiama

išgryninti sąmonę ir pasiekti nušvitimą, vadinamą *samadhi*. Tokioje būsenoje sustabdoma sąmonės veikla, laiko, erdvės, priešastingumo nuovoka, išivyrėja tylą ir ramybę, o sykiu – aukščiausias budrumas. Mat, kaip teigia tokios meditacinės praktikos žinovas K. Sekida, „tokioje tyloje, arba tuštumoje, glūdi bet kokios veiklos potenciala. Tai yra grynos Esaties būseną, elementariausia žmogiškosios egzistencijos forma“²³. *Samadhi* būsenoje esanti sąmonė primena visiškai ramų vandenyną, nes jos neriboja konkrečių minčių bangos, o sykiu – joje glūdi bet kokios bangos potenciala ir todėl ji yra tiek tuščia, tiek ir sklidinai pripildyta.

Patyręs tokią būseną ir grįžęs prie savo kasdienės tikrovės, žmogus tarytum išvysta ją nauju žvilgsniu – kiekviena smulkiausia pasaulio detalė jam atrodo verta dėmesio ir nuostabos. Meditacijos, o taip pat sutrų giedojimas turėjo adeptams padėti suvokti savo savasties tuštumą, perskyrų tarp jo sąmonės ir pasaulio nebuvimą. Daoistai ir čan budistai tikėjo, kad tai pasiekama tik savaimingai, nes Dao gali laisvai skleistis tuomet, kai protas nėra prisirišęs prie daiktų. Viename garsiausių čan budistų tekste teigiama: „Dao turi cirkuliuoti laisvai; kodėl gi mes turėtume jį apsunkinti? Jeigu protas neprisiriaša prie daiktų, tuomet Dao cirkuliuoja laisvai; o kai protas tvirtai laikosi daiktų – Dao susipainioja“²⁴. Taip šių mokyklų adeptai siekė išgryninti protą nuo prisirišimų, įpročių ir kasdienio mąstymo bei pasiekti tuščią, Dao raiškiai atvirą sąmonę. Tačiau jie nepamiršdavo ir to, kad, kovodamas su prisirišimais, žmogus gali prisirišti prie pačios tuščio proto idėjos: tuomet jam atrodo, kad norint pa-

siekti išgrynintą arba vienio *samadhi* būseną, tereikia nejudant sėdėti ir neleisti į protą prasiskverbti jokioms mintims. Daoistai perspėdavo, kad pasidavus tokiems stereotipams, žmogus suvaržo laisvą Dao judėjimą ir dar labiau nutolsta nuo tikslo.

Daoistinės meditacijos tikslas – pasiekti tuštumą, atverti kūno „energijos vartus“, sustiprinti žmogaus individualią energiją (*qi*) ir jos sąsajas su pasaulio energija. Šiam tikslui dažnai buvo taikomos aktyvios meditacijos, iš kurių ilgainiui išsirutuliojo judėjimo ir kvėpavimo pratimus jungianti *Tàijíquán* praktika, kuri padeda pasiekti neveikimą ir tobulinti vidinę energiją. Tokios meditacinės praktikos metu įvykstantis energijos atsiradimas yra nuolatinis, nesibaigiantis procesas, kuriuo kiekvieną akimirką viskas gimsta iš Dao²⁵. *Tàijí* yra tarytum Didžioji riba, padedanti priartėti prie amžinosios Nesaties, siejama su begaline potenciala, vienybe, priešybių sąveikų pusiausvyra. Kinų kosmogonijoje *Tàijí* – tai pirminė pasaulio stadija, kurioje daiktai dar nebuvo sukurti, arba būseną, kurioje Dao suskyla į *yīn* ir *yáng*, kuomet vienoje priešybėje glūdi kita. *Tàijí* simbolizuoja apskritimas, kuriame, amžinai sukuryje, tarpusavyje persipina tamsusis ir šviesusis pradai – tamsiajame paviršiuje yra šviesus taškas, o šviesiajame – tamsus. *Tàijí* energija siejama su *wújí* – Nedaloma Tuštuma, Chaosu ir begaline, amžina potenciala, esančia anapus laiko ir erdvės, materijos ir energijos. Taip *Tàijíquán* ir jam artimos meditacinės praktikos siejamos su tuštuma, neužbaigtumu, užuomina, neužpildyta terpe. Tai liudija, tarkime, delnų pratimas

(*duìshǒu*): du žmonės stovi vienas priešais kitą ir, vienas kitą mėgdžiodami, judina prieš save laikomus delnus, tačiau stengiasi neprisiliesti prie partnerio delnų. D. L. Hallis ir R. T. Ames grindžia mintį, kad toks pratimas pagrįstas neveikimo samprata²⁶. *Tàijíquán* metodika artima daoistų veikale *Auksinio žiedelio paslaptis* aprašyti tylos meditacijai, kurios metu dirbama su kvėpavimu ir sąmone, ir taip siekiama sukonzentruoti gyvybinę energiją (*qi*), susklaudžiamos visos mintys, žvelgiama į savo vidų, užsimirštama, o kūnas ir širdis visiškai atsipalaiduoja²⁷.

Daoistai manė, kad kai protas išvalomas nuo minčių, žmogus tampa tolygus Dao, o norint tai pasiekti, reikia tobulinti kūną, nuraminti širdį, išvalyti protą, sąmonę nuo visų emocijų, susitelkti, atitin-

kamai kvėpuoti. Daoistinėje meditacinėje praktikoje daug dėmesio buvo skiriama kvėpavimo tobulinimui ir valdymui, o tokie tyrinėtojai kaip H. D. Roth esė *Laozi ir ankstyvųjų daoistinių mistinių praktikų kontekstas* netgi teigia, kad visas daoizmas susiformavo iš grupės bendraminčių, kurie praktikavo tam tikras kvėpavimo meditacijas, turinčias išlaisvinti ir reguliuoti gyvybinę energiją (*qi*)²⁸. Toks apibendrinimas kelia abejonių, nes daoizmo susiformavimą, greta meditacinių praktikų, lėmė ir kiti veiksniai – daoizmo adeptus siejančios kosmogoninės, ontologinės, estetinės idėjos, įvairios dvasinės praktikos, ne visuomet susijusios su kvėpavimo pratimais ir t.t. Tačiau reikia pripažinti, kad meditacinės praktikos ir kvėpavimo pratimai daoizmo praktikų kasdienybėje užėmė ypatingą vaidmenį.

IŠVADOS

Daoistai skverbėsi prie išgrynintos, tuščios sąmonės, daug dėmesio skyrė sąmonės valymui nuo išankstinių nuostatų, neautentiško žinojimo ir kitokio pobūdžio turinio, kuris užteršia sąmonę ir trukdo išvysti Dao. Daoistų dėmesį traukė sąmonė, kurioje dėmesys sutelkiamas į vienintelį objektą, o nereikšmingos detalės tiesiog ištirpsta. Nušvitusi ir tuščia sąmonė, veikianti pagal Dao dėsnius, suvokiama kaip *kasdienė* sąmonė – ji nėra kažkas ypatingo, pasiekiamo tik išrinktiesiems ir visiškai skirtingo nuo paprastos sąmonės būsenos.

Siekiant tuščios, nušvitusios sąmonės buvo atmetamos patirtį blokuojančios išankstinės nuostatos, mąstymo stereotipai, ugdomas intuityvus, situatyvus

mąstymas, dėmesingumas „čia ir dabar“ akimirkai, gebėjimas išgirsti sąmonės balsą, atsiverti tiesioginiam patyrimui ir išvysti racionaliam protui neregimą, iki-ontologinę tikrovę. Taip meditacija padeda išvysti, kad daiktai, įvykiai yra tušti, neturi savasties, nieko pastovaus, nekintančio ir esminio. Daoizme, kaip ir kitose dvasinėse praktikose, galime aptikti du meditacijos tipus, kurių tikslas yra priešingas: pirmu atveju siekiama tuščios sąmonės, kuri išvalyta nuo minčių, jausmų, stereotipų; o antru atveju atvirkščiai – medituojant siekiama kuo aktyvesnės ir pilnesnės sąmonės. Žvelgiant į šias, tarytum visiškai skirtingas, sąmonės būsenas per daoistinės tuštumos prizmę, matyti, kad iš esmės jos yra

gana artimos – tuščioje sąmonėje glūdi bet kokios minties ar veiklos potencialas, o maksimaliai aktyvioje ir intensyvioje sąmonėje aptinkame tuštumą kaip kasdienės nuostatos ir praktinio žvilgsnio redukciją.

Meditatyvi, išgryninta daoistų sąmonė traukė Vakarų fenomenologų dėmesį ir atsispindėjo fenomenologinėje redukcijoje – jos tikslas suskliausti „aš“ rišančius saitus ir pasiekti gryną fenomeną. Tačiau metodai, padedantys suskliausti „aš“, yra skirtingi – fenomenologai tiesiog ragina pakeisti sąmonės nuostatą, o daoistai, čan, dzen adeptai plėtoja sudė-

tingą psichotreningo mokymą, siekia samadhinės būsenos, siekia įveikti kasdienį intelektą bei jausmus, taip priartėjant prie grynosios, nušvitusios sąmonės (*satori*). Daoistus tuščia sąmonė domina tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu: pirmuoju atveju nagrinėjami tuščios, išgrynintos sąmonės specifika ir raiškos būdai, o antruoju – ieškomi keliai jai pasiekti. Dėmesys teorijai išryškina daoistų skirtumą su čan, dzen budistais, kurie teoriniais klausimais domėjosi daug mažiau, o dėmesys praktikai – išryškina skirtumą su Vakarų fenomenologija, kurioje veikiau apsiribojama teorine plotme.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Владимир В. Малявин (сост.). *Чжунан-цзы, Ле-цзы*. – Москва: Издательство Мысль, 1995, с. 306.
- ² Panašią sąmonės interpretaciją galime rasti budistų tekstuose, pvz., populiarioje *Lankavatara sūtroje*. Ed. Daisetz T. Suzuki. *The Lankavatara Sutra: A Mahayana Text*. – Delhi: Motilal Banarsidass Publisher, 1999, p. 172.
- ³ Nāgārjuna. *The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nagarjuna's Mulamadhyamakakarika*. Ed. J. L. Garfield. – Oxford University Press, 1995, p. 36.
- ⁴ Huineng. *The Platform Sutra of the Sixth Patriarch. The Text of the Tun-Huang Manuscript with Translation, introduction and Notes by P. B. Yampolsky*. – New York, London: Columbia University Press, 1967, p. 132
- ⁵ Karen L. Carr, Philip J. Ivanhoe. *The Sense of Antirationalism: The Religious Thought of Zhuangzi and Kierkegaard*. – New York, London: Seven Bridges Press, 2000, p. 38
- ⁶ ZZ 3: 138. Čia ir toliau nuorodos į Zhuangzi traktatą žymimos raidėmis ZZ, toliau nurodant traktato skyrių ir puslapį V. V. Maliavino vertime į rusų kalbą (*Чжунан-цзы, Ле-цзы*, 1995).
- ⁷ Plg.: Isabele Robinet. *Taoism Growth of a Religion*. – Stanford: Stanford University Press, 1997, p. 28.
- ⁸ Plg.: Steven W. Laycock. *Mind as Mirror and the Mirroring of Mind: Buddhist Reflections on Western Phenomenology*. – New York: SUNY Press, 1994.
- ⁹ LZ 16. Čia ir toliau nuorodos į *Daodejing* traktatą žymimos raidėmis LZ, o skaičius nurodo traktato skyrelį.
- ¹⁰ Wang Bi. *The Classic of the Way and Virtue: A New Translation of the Tao-Te Ching of Laozi as Interpreted by Wang Bi*. Ed. R. J. Lynn. – New York: Columbia University Press, 1999, p. 75.
- ¹¹ Ten pat.
- ¹² Edward G. Slingerland. *Effortless Action: 'Wu-wei' as a Conceptual Metaphor and Spiritual Ideals in Early China*. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2003, p. 33.
- ¹³ Ten pat, p. 101–102.
- ¹⁴ Janghee Lee. *Xunzi and Early Chinese Naturalism*. – New York: SUNY Press, 2005, p. 16.
- ¹⁵ Livia Kohn. *Early Chinese Mysticism Philosophy and Soterology in the Taoist Tradition*. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992, p. 133.
- ¹⁶ Henri Maspero. *La Taoisme et les religions Chinoises*. – Paris: Gallimard, 1971, p. 314.
- ¹⁷ Stephen R. Bokenkamp (ed.). *Early Daoist Scriptures*. – Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1999, p. 98.
- ¹⁸ Ten pat, p. 98–99.

- ¹⁹ Владимир В. Малявин (сост.). *Чжуан-цзы, Ле-цзы*. – Москва: Издательство Мысль, 1995, с. 294.
- ²⁰ LZ 10.
- ²¹ Huineng. *The Platform Sutra of the Sixth Patriarch. The Text of the Tun-Huang Manuscript with Translation, introduction and Notes by P. B. Yam-polsky*. – New York, London: Columbia University Press, 1967, p. 137.
- ²² Henri Maspero. *Chine Antique*. – Parris, 1965 [1927], p. 293.
- ²³ Кацуки С. Секида. „Практика Дзена“ (Дзен буддизм). – Бишкек: М.П. Одиссей, 1993, с. 488.
- ²⁴ Huineng. *The Platform Sutra of the Sixth Patriarch. The Text of the Tun-Huang Manuscript with Translation, introduction and Notes by P. B. Yam-polsky*. – New York, London: Columbia University Press, 1967, p. 136.
- ²⁵ Žr.: Rick Barrett. *Taijiquan – Through the Western Gate*. – Berkley: Blue Snake Books, 2006, p. 43.
- ²⁶ Plg.: David L. Hall, Roger T. Ames. *Thinking from the Han. Self, Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture*. – Albany, New York: SUNY Press, 1998, p. 53.
- ²⁷ Žr.: Richard Wilhelm, Carl G. Jung (eds.). *The Secret of the Golden Flower. A Chinese Book of Life*. – New York, Harcourt: Routledge, 1962, p. 56.
- ²⁸ Harpld D. Roth. The Laozi and the Context of Early Daoist Mystical Praxis. // *Religious and Philosophical Aspects of the Laozi*. Eds. M. Csikszentmihalyi, P. J. Ivanhoe. – New York: SUNY Press, 1999, p. 59–96.